

# Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri

## A Critique on the Concerns About Structure of International System After the Cold War Era

Ertan Efeğil\* - Neziha Musaoğlu\*\*

### Özet

*Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, iki kutuplu sistem geçerliliğini yitirirken, sistemin yapısına ilişkin tartışmalarda ortaya çıktı. Tartışmalarda akademisyenler, ABD'nin mutlak üstünlüğüne, diğer devletlerin bu üstünlüğe karşı koyamayacaklarına ve ABD'nin hegemonyasında tek kutuplu sistemin kurulacağına vurgu yapıyordu. Ancak zamanla sistemin yapısına ilişkin görüşler, tek kutupluluktan çok kutupluluğa doğru evrildi. Çünkü 2003 Irak operasyonu, ABD'nin askeri ve ekonomik gücünü zayıflattı. Ayrıca büyük devlet olarak adlandırılan Rusya, Çin ve Avrupa Birliği de, yapısal gerçekçilik yaklaşımının benimsediği büyük devlet olma vasıflarının tamamını – ki bunlar, askeri, ekonomik ve siyasi güce sahip olma, müttefiklerine sözünü geçirebilme ve küresel temelde politikalar gütmeye – taşıyamamaktadır. ABD, yine de tek kutuplu bir sistemi savunurken; Rusya, AB ve Çin, çok kutuplu bir yapının kurulmasını arzulamaktadır. Sonuçta çok bölgesel merkezli, çok kutuplu bir sistemin kurulması ve bu yapının da gevşek ilişkiler üzerine oturması yüksek ihtimaldir.*

**Anahtar Kelimeler:** ABD, Uluslararası Sistem, Rusya, Çin, Çok Kutupluluk.

### Abstract

*With the collapse of former Soviet Union, while bipolar international system lost its validity, intellectual debate about possible structure of new international system emerged. At these debates, scholars stressed the US's absolute superiority, lack of capability of other great powers that possibly would balance existing US power and establishment of unipolar international system under the US hegemony. But in the course of time the concerns about the system moved from unipolarity to multipolarity, because the 2003 Iraqi operation has weakened the US's economic and military power capabilities. Separately Russia, China, and the European Union do not fulfill all requirements of being a great power mentioned by the structural realism, such as having great military, economic and political capabilities, pursuing global policies, and ability of changing attitudes of their allies. While the United States still supports unipolar structure, Russia, China and the European Union prefer to see*

\* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Adapazarı, eefegil@hotmail.com.

\*\* Yard. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Edirne, nmusaoglu@yahoo.com

Görüş

Akademik  
Bakış

1

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

*establishment of multipolar one. At the end it is possible to see that in the post – Cold era a multipolar structure with several regional centers will be formed and the relations among the actors will be loose rather than tight ones.*

**Keywords:** USA, International System, Russia, China, Multipolarity.

## Giriş

Yapısal Gerçekçilere göre, uluslararası sistemin yapısını belirleyen temel faktör, aktörler arasındaki güç dağılımıdır. Uluslararası sistemin yapısını tanımlandırırken, tek kutupluluk, iki kutupluluk, çok kutupluluk gibi kavramlar üzerinde duran gerçekçiler, uluslararası sistemde yer alan büyük devletlerarasındaki ilişkileri ve mevcut ilişkileri düzenleyen yapıyı, aktörler arasındaki güç dağılımına bakarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu anlayışa uygun olarak, yapısal gerçekçiler, uluslararası sistemin yapısını, tarihsel açıdan farklı dönemlere bölerek, tanımlamışlardır: 1776 öncesi dönemi çok kutuplu, Amerikan Devrimi sonrası dönemi Büyük Britanya ile Fransa arasındaki gevşek iki kutuplu, 1815 sonrasında güç dengesi, Kırım Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı arası dönemi iki kutuplu ve 1947 sonrası dönemi de Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanan iki kutuplu düzen.<sup>1</sup>

Diğer taraftan liberal görüşü savunan Michael W. Doyle, John W. Burton, Robert O. Keohane, Joseph S. Nye gibi teorisyenler ise, uluslararası sistemin yapısını, uluslararası örgütlerin konumu ile dünya kamuoyu, çok uluslu şirketler, sivil toplum örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemdeki faaliyetlerini temel alarak açıklamaya çalışmış ve uluslararası toplum, dünya toplumu gibi kavramları kullanarak, gerçekçilerin yaptığı gibi, uluslararası sistemin güç kavramına dayanarak tanımlanmasını ret etmişlerdir. Özellikle 1970 sonrası dönemde, uluslararası sistemin yapısına ilişkin akademik çalışmalarda, uluslar ötesi ilişkiler, demokratik yaklaşım, karşılıklı bağımlılık gibi kavramlara öncelik vermişlerdir.<sup>2</sup>

Globalist anlayışı benimseyen Immanuel Wallerstein ve Johan Galtung gibi akademisyenler ise, Kapitalist Dünya Düzeni olarak nitelendirdikleri uluslararası sistemi, Çevre ile Merkez arasındaki sömürü düzeni olarak görmekte ve uluslararası yapı, uluslararası siyasi toplum gibi kavramları ret etmektedirler.<sup>3</sup>

1 Detaylı bilgi için bakınız: Hans Binnendijk, "Back to Bipolarity", *The Washington Quarterly*, Cilt 22, Sayı 4, Güz 1999, s. 7 – 14.

2 Hedley Bull, uluslararası sisteme ilişkin kaleme aldığı kitabında, liberal görüşe sahip teorisyenlerin yaklaşımlarına da yer vermektedir. Detaylı bilgi için bakınız: Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Londra, Macmillan, 1995. Ayrıca bakınız: Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory: Realism, Pluralism and Globalism*, ABD, Allyn & Bacon, 1993, s. 228 – 449.

3 Globalist anlayış için bakınız: Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *a.g.k.*, s. 449 – 531.

Globalist ve Liberal görüşlerin aksine, 1947 sonrası uluslararası düzen, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, yapısal gerçekçilik anlayışına uygun olarak, iki kutuplu idi ve devletlerarasındaki ilişkiler de, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki rekabete göre şekilleniyordu. Fakat Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında resmen yıkılmasıyla birlikte, uluslararası sistemin yapısına ilişkin bir belirsizlik ortaya çıktı. Çünkü devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen iki kutuplu yapı ortadan kalktı. Böylece bir yandan yapısal gerçekçiler, uluslararası sistemdeki güç dağılımının nasıl şekilleneceğine ilişkin sorulara cevaplar ararken; öte yandan liberaller ise, uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri, küresel yönetim anlayışının gelişmesi için bir fırsat olarak gördüler.

Teorik temelde tartışmaların yaşandığı 1990 sonrası dönemde, 1991 yılından itibaren uluslararası sistemin yapısına ilişkin önemli ipuçları veren somut gelişmelerde yaşandı. Örneğin, her ne kadar 1990ların başında uluslararası/bölgesel örgütlerin uluslararası sistemde etkin rol oynayacakları yönünde görüş benimsenmiş olsa da, yaşanan olaylar, uluslararası örgütlerin etkin rol oynamalarının mümkün olmadığını ve devletlerin ulusal politikalarına aykırı ve/veya bu politikaları dikkate almayan yaklaşımlar içerisinde bulunamayacaklarını göstermiştir. Bu durum, aynı zamanda devletlerarasında ortak çıkarların/niyetlerin oluşamayacağını göstermektedir. Ancak devletler, dönemselsel bir uzlaşma içerisinde bulunabilmektedir. Böylece kurumsal liberallerin savunduğu görüşün, uluslararası sisteme hâkim olamayacağı, aksine Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısını, büyük devletlerarasında oluşacak güç merkezlerinin belirleyeceği açığa çıkmıştır.

Bu makalede, öncelikle yukarıdaki açıklamalar ışığında, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin muhtemel yapısına ilişkin, yapısal gerçekçilik anlayışını benimseyen teorisyenlerin ortaya koyduğu görüşler özetlenecektir. Ardından görüşlerin, mevcut gerçekçiliği yansıtıp yansıtmadığı konusuna eleştirel bir bakış yapılacaktır. Makalenin teorik modelini, yapısal gerçekçilik oluşturmaktadır. Çünkü uluslararası sistemin yapısının, halen daha yapısal gerçekçilik anlayışının varsayımları bağlamında şekilleneceğini düşünmekteyiz.

Eleştirel değerlendirmenin yapıldığı bölümde, mevcut uluslararası ilişkilerde, büyük devletlerin varlıkları, büyük devletlerarasındaki ilişki düzeni ve bu devletlerin uluslararası sistemin yapısına ilişkin politikaları üzerinde durulacaktır. Büyük devletlerde, yapısal gerçekçilik anlayışının benimsediği üç ilkeye dayanarak tanımlanacaktır: a) askeri, ekonomik ve siyasi kapasitele-ri, b) müttefiklerine söz geçirme kabiliyetleri ve c) uluslararası sisteme ilişkin politikaları.

### 1. Teorik Çerçeve: Yapısal Gerçekçilik

Yukarıda da ifade edildiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin teorik temelini, yüksek bir ihtimalle yapısal gerçekçilik modeli oluşturacaktır. Yapı-

*Gazi*

Akademik  
Bakış

3

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

sal gerçekçilik anlayışına göre, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkiler, sistemi; devletler, devlet dışı – aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler de, uluslararası sistemi belirlemektedir. Aynı zamanda bir sistemin tanımlanabilmesi için, iki faktörün bilinmesi gerekmektedir: 1 – aktörlerin nitelikleri ve 2 – aktörler arasındaki ilişkilerin biçimi. Böylece yapısal gerçekçiler, uluslararası sistemde yer alan güçlü devletlerin sayılarının ve bu devletlerin göreceli güçlerinin (nüfus, toprak, ekonomik ve askeri güç gibi) bilinmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır.<sup>4</sup> Daha açık bir ifadeyle, uluslararası sistemi nitelendirmek için, uluslararası sistemin yapısının; uluslararası sistemin yapısının belirlenmesi için de, güçlü devletlerin sayısı ile aralarındaki güç dağılımının bilinmesi gerekmektedir.

Sonuçta, büyük devletlerarasındaki güç dağılımı ve bu devletlerarasındaki ilişki düzeni, uluslararası sistemin yapısını tanımlamaktadır. Eğer tek bir devlet, uluslararası sistemdeki gücü elinde bulunduruyor ve bu sayede devletlerarasındaki ilişkileri düzenliyor ise, bu sisteme, tek kutupluluk denilmektedir. Ancak tek kutuplulukta, gücü elinde bulunduran güçlü devlet, ya egemen bir güç haline gelecektir, ya da diğer bölgesel güçlere kolayca hareket edebilecekleri bir ilişki düzeni sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle egemen güç, elinde bulundurduğu askeri, ekonomik, kültürel vb. güç unsurlarının yardımıyla devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyen kuralları, normları tanımlandırabilir ve tanımladığı kuralların diğer devletler tarafından uyulmasını zorlayabilir. Bu durumda yeterli kapasiteye ve iradeye sahip olan tek güçlü devlet, egemen güç haline gelecektir. Ancak bu güce veya iradeye sahip olamayan süper güç, diğer bölgesel devletlerin davranış kalıplarını özgürce bireysel ve/veya ortaklaşa belirlemelerine imkân tanıyabilir veya tanımak zorunda kalabilir.<sup>5</sup>

Yapısal Gerçekçilerin tanımladığı diğer uluslararası sistemin yapıları ise şunlardır. İki kutupluluk, iki devlet arasında gücün dağıldığı sistemdir. Üç kutuplulukta, bu sayı üçe çıkmaktadır. Dört ve daha fazla sayıda büyük devletin yer aldığı yapıya ise, çok kutupluluk denilmektedir.<sup>6</sup>

Yapısal gerçekçiler, büyük gücü (great power), kısaca “büyük kapasiteye sahip devlet” olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle müttefikleri üzerinde tam etkiye sahip büyük güç, önemli boyutta askeri, ekonomik ve siyasi güce sahiptir ve küçük devletlerin aksine, ulusal bütünlüğünü korumanın ötesinde küresel çapta politikalar gütmektedir. Jack Levy’e göre, büyük güçler, askeri

4 Bruce Russett ve diğerleri, *World Politics: The Menu for Choice*, Boston, St. Martin's, 1992, s. 68 – 70; 72 – 78.

5 Claus Leggewie, “The Worried Friend or Hegemony vs. Globalization”, *Working Paper PRI-2*, 8 Kasım 2002, [www.berkeley.edu/pubs/workingpapers/PRI-2-W](http://www.berkeley.edu/pubs/workingpapers/PRI-2-W); Thomas J. Volgy – Alison Bailin, *International Politics and State Strength*, Boulder, Lynne Rienner, 2003.

6 Detaylı bilgi için bakınız: John Rourke – Mark A. Boyer, *International Politics on the World Stage*, Guilford, Brown ve Banchmark Yayıncılık, 2004, s. 60 – 66.

kapasitelerinin yanı sıra, küresel çapta güç dengesini muhafaza etme isteğinde olan devletlerdir.<sup>7</sup> Sonuçta, yapısal gerçekçilik anlayışına göre, bir devletin büyük güç olarak tanımlanabilmesi için, üç temel özelliğe sahip olması gerekmektedir: a) Önemli derecede ekonomik, askeri, siyasi vb. kapasitelere, b) müttefiklerine söz geçirebilme kabiliyetine ve c) ulusal çıkarlarının çok ötesinde, küresel boyutta politikalar gütmesine.

## 2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Yapısına İlişkin Yapısal Gerçekçiler Tarafından Ortaya Atılan Görüşler

### 2.1. Tek Kutupluluğu Benimseyenler

John G. Ikenberry, David Wilkinson ve Christopher Layne gibi gerçekçi düşünceye sahip Amerikalı düşünürler, Soğuk Savaşın bitiminin hemen ardından, ABD'nin egemen bir güç olarak ortaya çıktığını belirterek, uluslararası sistemin tek kutuplu bir yapıya büründüğünü öne sürdüler. Bu düşünürlere göre, ABD'nin karşısında dengeleyici bir gücün veya güçlerin (Çin, Rusya, Almanya, Fransa, Japonya ve İngiltere gibi) yer alması mümkün değildi. Çünkü ABD, dengelenmesi mümkün olmayan askeri, ekonomik ve siyasi güce sahipti ve çeşitli iç sorunları (işsizlik, yolsuzluk gibi) olan mevcut rakiplerinin ise, ABD'nin güç kapasitesini dengeleyecek bir kapasiteye ulaşmaları da mümkün değildi.<sup>8</sup> John Ikenberry, ayrıca ABD'nin liderliğinde oluşturulacak tek kutuplu uluslararası sistemin temelinde şu kavramların egemen hale geleceğini öne sürdü: serbest pazar anlayışına sahip bir dünya ekonomisi (open world economy), Batı tarzı siyasi ve ekonomik düzenin çok taraflı bir anlayışla yönetimi ve ekonomik refahın dengede tutulması.<sup>9</sup>

Gerçekçi yazarlar, başat askeri ve ekonomik kapasiteye sahip ABD'nin küresel temelde egemen devlet olma niyeti taşıdığını söylüyorlardı. Ancak bu noktada iki farklı görüş ortaya konuluyordu. Birinci görüşe göre, ABD, uluslararası sistemin yapısını, liberal anlayışa uygun olarak, çok taraflılık kavramına, sıkı ittifak ortaklığına, işbirliğine dayalı güvenlik anlayışına ve uzlaşma üzerine inşa edecekti. Diğer görüşe göre ise, yayılcı anlayışı benimseyerek,

7 Karen Ruth Adams, "New Great Powers: Who Will They Be, and How Will They Rise?", Uluslararası Çalışmalar Derneği'nin 2005 yılında gerçekleştirdiği yıllık toplantısında sunulan bildiri, ABD, Hawai, 2 – 5 Mart 2005.

8 John G. Ikenberry, "Strategic Reactions to American Preeminence: Great Power Politics in the Age of Unipolarity", *National Intelligence Council*, 28 Temmuz 2003, [www.dni.gov/nic/conf-reports\\_streareact.html](http://www.dni.gov/nic/conf-reports_streareact.html) (Erişim Tarihi: 25.04.2007); Elke Krahnemann, "American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security", *International Studies Review*, Sayı 7, 2005; Christopher Layne, "The Unipolar Illusion Revisited, The Coming End of the United States' Unipolar Moment", *International Security*, Cilt 31, Sayı 2, Kış 2006, s. 7 - 41; David Wilkinson, "Unipolarity without hegemony", *International Studies Review*, Cilt 1, Sayı 2, 1999, s. 141; William C. Woohlforth, "The Stability of Unipolar World", *International Security*, Cilt 24, Sayı 1, 1999, s. 5 – 41.

9 John G. Ikenberry, *a.g.m.*

gazi

Akademik  
Bakış

5

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

tek taraflılığa ve zorlayıcı hükmetme kavramına dayanan uluslararası sistemi oluşturacaktı.<sup>10</sup>

Amerikan Ulusal İstihbarat Konseyi de, Aralık 2004'te hazırladığı raporda, tek kutuplu dünya anlayışını benimsemiştir.<sup>11</sup> Raporda, ABD'nin tek süper güç olduğu kabul edilmekte ve tek kutuplu uluslararası sistemde, diğer güçlü devletlerin, ABD'yi dengeleyecek yeterli güçlerinin olmadığı belirtilmektedir. Rapora göre, Çin ve Hindistan, yeni ortaya çıkan büyük devletlerdir. Fakat bu devletlerinde bazı iç sorunları bulunmaktadır. Her iki ülkede, enerji kaynakları açısından net ithal eden ülke olmaları nedeniyle daha fazla dışarıya bağımlıdırlar. Bu nedenle Orta Doğu, Kafkasya, Orta Asya, Latin Amerika ve Rusya gibi enerji kaynaklarının yoğun olduğu bölgelerde, daha fazla rol oynamak zorundadırlar. Aksi takdirde enerji arzının güvenliğini sağlayamamaları halinde, her iki ülkenin ekonomik kalkınma çabaları sekteye uğrayacaktır. Ayrıca Çin, silah alımlarında bulunarak ve askeri işbirliğine giderek, ordusunu modernize etmeye çalışmaktadır. Fakat diğer taraftan Çin'i bekleyen işsizlik, yolsuzluk, su kaynaklarının kirlenmesi gibi önemli sıkıntılar bulunmaktadır. Hindistan da, benzer sorunlar ile karşı karşıyadır. Ancak Hindistan, Çin ile işbirliği içerisinde bulunmasına rağmen, Batılı devletler ile sıkı ilişkiler kurmayı ihmal etmemektedir.

Avrupa Birliği ve Japonya'da, büyük güç olma potansiyeli bulunan aktörlerdir. Brezilya, Güney Afrika, Endonezya ve Rusya gibi ülkelerde, ekonomik anlamda güçlenme ihtimali olan devletlerdir.

Asya kıtasında, Japonya, Tayvan ve diğer Güneydoğu Asya ülkeleri, Çin'in yükselen gücünü dengelemek için bir araya gelebilecekler ve ABD ile işbirliği içerisinde bulunabileceklerdir. Malezya, Singapur ve Tayland gibi ülkeler de, Çin'i dengelemek amacıyla Hindistan ile daha sıkı işbirliği içerisinde bulunabilirler.

Enerji kaynakları açısından oldukça zengin olan Rusya, bu kaynaklar sayesinde ekonomik kalkınmasını gerçekleştirebilecektir. Fakat Rusya'nın ciddi iç sorunları bulunmaktadır. Öncelikle düşük doğum oranı, yetersiz sağlık hizmetleri nedeniyle Rusya'nın nüfusu her geçen yıl azalmaktadır. Çalışabilecek genç nüfus hızla artarken, ülkedeki bürokratik otoriter anlayışın hâkimiyetinden ötürü, yabancı yatırımcılar, petrol ve doğal gaz sahaları haricinde diğer sahalara yatırım yapmaktan sakınmaktadır. Bu da, işsizlik sorununun her geçen yıl artmasına neden olmaktadır. Ayrıca Rusya, radikal İslami hareketler, uluslararası terörizm gibi sorunlar ile de mücadele etmek zorundadır.

<sup>10</sup> *Ibid.*

<sup>11</sup> Raporun tamamını görmek için bakınız: ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, "Mapping the Global Justice", *NIC 2004 - 3*, Aralık 2004, , [www.cia.gov/nic](http://www.cia.gov/nic), s. 47 - 64.

Avrupa Birliği'nin kutup olabilmesi için, genişlemesi ve büyümesi gerektiğine inanılan Raporda, pazar gücü, hayli eğitilmiş nüfusu, istikrarlı demokratik rejimleri ve ekonomik kapasitesi ile ciddi bir güç haline gelen Avrupa Birliği'nin önündeki en önemli engeller şunlardır: Askeri yapısının eksikliği, ortak dış politika üretememesi ve çalışacak genç nüfusunun yeterli olmaması.

Kenneth Waltz ise, Ikenberry gibi, uluslararası sistemin tek kutuplu olacağını iddia ederek, yapısal gerçekçiliğin bir gereği olarak, ABD'yi dengelemek için büyük güçlerin mutlaka ortaya çıkacağını belirtiyordu. Rakip büyük güçler ise, jeopolitik rakip Japonya ile Almanya, Çin, Avrupa Birliği ve Rusya'ydı.

## 2.2. Çok Kutupluluğu Savunanlar

Ikenberry, Wilkinson, Layne ve Waltz gibi düşünürlerin aksine, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sistemini çok kutuplu olarak nitelendiren ve ABD, Çin, Almanya, Japonya ve Rusya'yı birer kutup olarak adlandıran John Rourke, uluslararası sistemin, devlet merkezli olacağını, Birleşmiş Milletlerin daha bağımsız hareket edeceğini, bölgesel kutupların ortaya çıkacağını, ittifak ilişkilerinin geçişken olacağını ve eski düşmanlıkların zaman içerisinde kurulacak karşılıklı ilişkiler sayesinde – Rusya – NATO arasındaki gibi– ortadan kalkacağını düşünmektedir.<sup>12</sup>

Bruce Russett, Harvey Starr ve David Kinsella, kutup olması muhtemel devletlerin güçlerini analiz etmişlerdir. Bu yazarlara göre, Çin, nükleer askeri yapısı, kalabalık nüfusu ile Avrupa Birliği ve Japonya, güçlü ekonomileri, artan savunma harcamaları ile ve Rusya da, enerji kaynakları ve silah sanayisiyle, geleceğin kutupları olabilecekti.<sup>13</sup> Güçlü askeri yapısından ötürü ve küresel politikalar gütmesi nedeniyle, ABD'nin hegemonik bir güç olduğunu iddia etseler de, Amerikalı yazarlar, yine de ABD'nin bu konumunu sürdüremeyeceği görüşündeydiler. Çünkü ABD'nin ekonomisi, mevcut politikaları sürdürmek için gerekli desteği uzun vadede veremeyecekti ve aynı zamanda ABD kendi iradesini diğer devletlere kabul ettirmekte zorlanacaktı.<sup>14</sup>

Washington Quarterly'de yayımlanan makalesinde<sup>15</sup>, Hans Binnendijk, ABD dış politikasının mevcut ilkeleriyle bakarak, uluslararası sistemin yapısının beş temel aktör tarafından şekilleneceğini önermektedir. Bu anlayışa göre, birinci grup aktörler, pazar ekonomisini benimsemiş demokratik rejimlerdir. İkincisi, geçiş dönemi yaşayan devletler; üçüncüsü, İran, Irak, Kuzey Kore, Libya, Sudan, Afganistan, Küba ve Sırbistan gibi korsan devletler (roque

12 John T. Rourke – Mark A. Boyer, *a.g.k.*

13 Ancak Çin, ekonomik anlamda gelişmekte olan bir ülkedydi ve endüstriyel altyapıya sahip değildi. Askeri yapısı da, yetersiz silahlar ile donatılmıştı. Japonya'nın ekonomik gücünü destekleyecek askeri gücü bulunmuyordu.

14 Bruce Russett ve diğerleri, *a.g.k.*, s. 83 – 86.

15 Hans Binnendijk, *a.g.m.*, s. 7 – 14.



states); dördüncüsü, Bosna, Kongo, Kamboçya, Somali, Tacikistan, Cezayir, Haiti gibi başarısız devletler (failing states); ve son olarak beşincisi, çok uluslu şirketler gibi devlet – dışı aktörlerdir.

Uluslararası sistemde ortaya çıkan küreselleşme sürecine vurgu yapan David Gompert, güç politikasına dayalı çok kutuplu sistemin kurulacağını öne sürmektedir. Özellikle küreselleşme sürecine paralel olarak, uluslararası sistemde, ulus – devletlerin ve devlet mekanizmalarının, hem iç hem de uluslararası yapıda etkisinin azaldığını belirten Gompert'e göre, her ne kadar uluslararası sistemde ve iç politikada yaşananları belirleyen aktörler, pazar hareketleri, çok uluslu şirketler ve devlet – dışı birimler olsa da, yine de uluslararası sistemin yapısını belirleyen temel aktör, büyük güçlerdir. Bu anlayışa göre, sistemin yapısını belirleyen devletler, ABD, Japonya, Avrupa Birliği, Çin ile Hindistan ve Rusya'dır.<sup>16</sup>

Başka bir iddiaya göre, büyük güçler, kendi aralarında bölgesel hegemonyalarını kurmak için mücadele edeceklerdir: Doğu Asya'da Çin, Güney Asya'da Hindistan, Güney Amerika'da Brezilya, Avrupa'da Fransa ve Almanya, Orta Asya ve Kafkaslarda Rusya ve Kuzey Amerika'da ABD.<sup>17</sup>

Walter S. Jones, *The Logic of International Relations* isimli kitabında, daha somut öneriler ortaya atarak, Soğuk Savaş döneminin yapısı ile Soğuk Savaş sonrası yapısını konu temelli karşılaştırmıştır.<sup>18</sup>

Soğuk Savaş Dönemi	Soğuk Savaş Sonrası Dönem
<p><u>Askeri Boyut</u> (Birinci öncelikli) Silahlanma girişimleri, Askeri ittifaklar, Savunma bütçelerinde artış, Askeri temelli iki kutupluluk, Bölgesel silahlanmanın kontrol altına alınması.</p>	<p><u>Askeri Boyut</u> (İkinci öncelikli) Silahsızlanma girişimleri, Diğer ülkelere konuşlanan askeri üslerin ve birliklerin sayısının azaltılması, Savunma bütçelerinde azaltma, Tek kutupluluk, Bölgesel temelde silahlanma girişimlerinin artması.</p>
<p><u>Ekonomik Boyut</u> (İkinci Öncelikli) Kapitalizm – Sosyalizm mücadelesi, Doğu – Batı arasında ticareti ilişkilerin olmaması, Ekonomik alanda bölgeselcilik ve milliyetçilik anlayışı, Serbest ticaret rejimlerinin oluşturulamaması, Kalkınma çabaları.</p>	<p><u>Ekonomik Boyut</u> (Birinci Öncelikli) Devletin ekonomideki kontrolünün azalması. Bölgeselcilik anlayışının hâkimiyet kurması. Serbest ticaret rejimlerinin yaygınlaşması. Kalkınma çabaları.</p>

16 David Gompert, "Right Makes Might: Freedom and Power in the Information Age", *McNair Paper* 59, Mayıs 1998, <http://www.ndu.edu/inss/mcnair/mcnair.html>.

17 PINR, "Testing the Currents of Multipolarity", 15 Aralık 2004, [http://www.pinr.com/report.php?ac=view\\_report&report\\_id=246&language\\_id=1](http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=246&language_id=1).

18 Detaylı bilgi için bakınız: Walter S. Jones, *The Logic of International Relations*, New York, Longman, 1997, s. 5.



Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin  
Görüşler Üzerine Bir Eleştiri

<u>Siyasi / İdeolojik Boyut</u> Askeri temelde hegemonik anlayış Blok meyilli dış politika Taktiksel avantajlar için müdahalede bulunma. BM Güvenlik Konseyi'nin işlemez hale gelmesi.	<u>Siyasi / İdeolojik Boyut</u> Barışçıl rekabet Çok taraflılığın yeniden inşası İstikrar amaçlı müdahalelerde bulunulması. Güvenlik Konseyi'nin sistemdeki etkisinin artması.
--	--

**Kaynak:** Walter S. Jones, **The Logic of International Relations**, New York: Longman, 1997, s. 5.

Görüldüğü gibi, Jones, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası yapısında, a) ekonominin öncelikli bir yer edineceğini, b) siyasi ve ideolojik boyutta ise, daha barışçıl, işbirliğine dayalı, dünya genelinde istikrarı amaçlayan karşılıklı ilişkilerin gelişeceğini ve c) hegemonik anlayışın ortadan kalkacağını belirtmektedir. Silahsızlanma çabalarının hızlandığı ve askeri üslerin kapatıldığı askeri boyut ise, daha istikrarlı bir yapıya bürünürken, birincil konumunu kaybedip, ikincil bir statüye düşecektir. Yine de bölgesel temelde güvenliği tehdit eden oluşumların ortaya çıkacağı söylenmektedir.

### 3. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Yukarıda özetlemiş olduğumuz Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sisteminin yapısına ilişkin tartışmalarda, genel kabul gören iki varsayım bulunmaktadır. Birincisi, mevcut uluslararası sistemde ABD'nin mutlak üstünlüğüdür. Uluslararası sistem, ister tek kutuplu, isterse çok kutuplu olsun, ABD'nin üstünlüğü devam edecektir. İkincisi ise, büyük güçler arasında isimleri sayılan Rusya, Çin ve Avrupa Birliği'nin, ABD'nin başat gücünü dengeleyecek kapasitelerinin olmadığı veya orta vadede olamayacağı görüşüdür. Yine de Çin'in küresel güç olmaya aday tek devlet olduğu öne sürülmektedir. Bu düşünelere göre, uluslararası sistem, iki küresel güç – ABD ve Çin – ile bölgesel büyük güçler – Rusya, Avrupa Birliği, Hindistan – arasındaki güç dağılımına göre belirlenecektir.

Yapısal gerçekçilik temelinde dillendirilen görüşleri değerlendirebilmek için, öncelikle uluslararası sistemin yapısına ilişkin önerilen görüşlerin benimsediği temel ölçütleri ortaya koymak ve bu ölçütler bağlamında görüşleri incelemek gerekmektedir. Yapısal gerçekçilik anlayışına göre, uluslararası sistemin yapısını, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, üç temel kıstas belirlemektedir ki bunlarda, büyük devlet sayılmanın temel vasıflarıdır: a) Büyük devletlerin, askeri, ekonomik, sosyal, vb. kapasiteleri; b) Kendi müttefikleri veya diğer devletler üzerindeki etki dereceleri ve c) Uluslararası sistemin yapısına ilişkin yürüttükleri politikalar.

Temel ölçütlere bağlı olarak, uluslararası sistemde büyük devletlerin kendi aralarındaki ve büyük devletler ile diğer ülkeler arasındaki ilişki kalıplarını ele almak gerekmektedir. İlişki kalıbını ortaya koyabilmek içinde, aşağıdaki üç sorunun yanıtlanması gerekmektedir.

*Gazi*

Akademik  
Bakış

9

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

- Rusya, ABD, Çin ve Avrupa Birliği, yapısal gerçekçilik tarafından ortaya konulan büyük devlet olma vasıflarını taşımakta mıdır?
- Bu devletlerin, uluslararası sistemin yapısına ilişkin yaklaşımları nelerdir?
- Bu devletlerin birbirleriyle ve diğer bölge devletleriyle ilişkileri nasıldır?

Bu soruların cevaplanması ise, uluslararası sistemin yapısının ne olacağı sorusuna açıklık getirecektir. Eğer ikiden fazla büyük devlet uluslararası sistemdeki güç dengesini oluşturursa, sistem, çok kutuplu olacaktır. Eğer büyük devletlerin kendi aralarında ve büyük devletler ile diğer ülkeler arasındaki ilişkiler mevcut ise, bu da, sistemdeki ilişki düzeninin geçişken olacağını göstermektedir. Eğer ABD'nin açık üstünlüğü görülürse ve ilişki düzenini ABD'nin iradesi belirliyorsa, o zaman, uluslararası sistemin, ABD'nin hegemonik hâkimiyeti altında tek kutuplu olacağını söylemek mümkün olacaktır.

### 3.1. Rusya, ABD, Çin ve Avrupa Birliği'nin Büyük Devlet Olma Durumları

Uluslararası sistemi, büyük güçler arasındaki güç dağılımı ile bu devletler arasındaki ilişki düzeninin belirlediğini yukarıda ifade etmiştik. Bu nedenle görüşlerin mevcut uluslararası sistemin gerçekliğine uygunluğunu belirlemenin öncelikli yolu, büyük güç olarak adlandırılan güçlerin, güçlü ve zayıf yanlarını ortaya koyarak, büyük güç olma vasıflarını taşıyıp taşımadıklarını belirlemektir. Diğer bir ifadeyle, büyük güçlerin, hem yeterli askeri, ekonomik ve siyasi güçlerinin olup olmadığının, hem de yürüttükleri dış politikaları açısından uluslararası sistemin genelini kapsayan bir yaklaşım sergileyip sergilemediklerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Vasıflar	ABD	AB	Rusya	Çin
Askeri Kapasite	Yeterli kapasitesi mevcut. Ama Irak operasyonu askeri gücünü zayıflattı.	Askeri yapılanması mevcut değil.	Askeri açıdan güçlü değil.	Modernleşme politikası mevcut ama yeterli kadar gelişmiş değil.
Ekonomik Durum	Şu an için gerileme sürecinde.	Hatırı sayılır konuma sahip.	Ciddi sıkıntıları mevcut.	Hızlı gelişen bir ülke. Ama ciddi sosyal ve ekonomik sorunları mevcut.
Küresel Politika İzleme	Tek küresel boyutta politika izleyen devlet.	Küresel politikalar izlemiyor	Küresel politikalar gütmüyor.	Küresel politika izlemiyor.
Müttefikler Söz Geçirme	Söz geçiremiyor.	Dünya siyasetinde etkin değil.	Söz geçiremiyor.	Söz geçiremiyor

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla birlikte, ABD, muazzam askeri, ekonomik ve siyasi kapasitelerinden ötürü, dünya genelinde tek süper güç olarak ortaya çıkmıştır. ABDli yetkililer, hazırladıkları Ulusal Güvenlik Stratejileri'nde, ABD'nin mutlak üstünlüğüne vurgu yaparak, tek kutuplu uluslararası sistemin kurulacağını iddia ettiler. Rusya, Çin ve hatta AB gibi, kendilerine rakip olabilecek bölgesel güçlerin ortaya çıkmasına izin vermeyecekleri belirtilen stratejilerde, ABD'nin karşı konulamaz askeri gücünün yardımıyla, uluslararası sistemin kendi hegemonyası altında varlığını sürdürmesine çaba harcayacağı ifade edilmektedir.

ABD'nin askeri harcamalarına bakıldığında, Amerikalı yetkililerin haklı olduğu görülmektedir.

**Tablo 1: Askeri Harcamalar Açısından Karşılaştırılması  
(milyar dolar/2006)**

Ülke Adı	Harcama Tutarı
ABD	518.1
Çin	81.48
Fransa	45
Japonya	44.31
Almanya	35.063
Hindistan	19

**Not:** \* Toplam harcama tutarı, 750 milyar dolardır.

\*\* Rusya, askeri harcama konusunda, ilk 20 ülke arasında bulunmamaktadır.

**Kaynak:** [www.photius.com/rankings/military/military\\_expenditures\\_dollar\\_figur\\_2006\\_0.html](http://www.photius.com/rankings/military/military_expenditures_dollar_figur_2006_0.html). (29 Mayıs 2007).

Dünya üretiminin yüzde 23'ünü gerçekleştiren ABD, 2002 yılında 335,7 milyar dolar askeri harcamada bulundu. En yakın takipçisi Çin ise, ancak 142,9 milyar dolar askeri harcama yapmıştı. Daha sonraki yıllarda ise, ABD'nin askeri harcamaları, 518,1 milyar dolara çıkarken, Çin'in harcaması, 81.48 milyar dolara geriledi.

Fakat zamanla ABD, kapasite bağlamında tek süper güç olma özelliğini yitirmeye başladı. Çünkü ABD siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda gerileme sürecine girdi. Öncelikle Irak ve Afganistan'da istikrarı ve düzeni sağlayamaması, ABD'nin, askeri kapasite bağlamında, her ne kadar nükleer silahlar açısından erişilemez görünse de, etnik temelli yerel çatışmalarda yetersiz kaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca ABD, askeri operasyonları nedeniyle, mevcut askeri kapasitesinin sınırına gelmiş bulunmaktadır. Bölgesel çatışmalara müdahalelerini sürdürebilmek için ABD, başka bölgelerde konuşlandırdığı askeri birliklerini bu bölgelere kaydırmak zorunda kaldı. Böylece diğer bölgelerdeki askeri gücü zayıfladı. Örneğin, Irak'taki seçimleri gerçekleştirmek için,

*Görüş*

Akademik  
Bakış

11

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

ABD, Güney Kore'deki birliklerini, bu ülkeye kaydırды.<sup>19</sup> Ayrıca ABD, Irak ve Afganistan'da istikrarı ve düzeni sağlayabilmek için, NATO'lu müttefiklerinin fiili desteğine ihtiyaç duymaktadır.

**Tablo 2: Bütçe Gelirleri ve Giderleri Açısından Büyük Devletlerin Karşılaştırılması (milyar dolar/2006)**

Ülke	Bütçe Gideri	Bütçe Geliri
ABD	2.466	2.119
Japonya	1.775	1.429
Almanya	1.362	1.249
Fransa	1.144	1.060
Çin	424.3	392.1
Rusya	125.6	176.7

**Kaynak:** www.photius.com/rankings/economy/budget\_revenues\_2006\_1.html. (29 Mayıs 2007).

**Tablo 3: İthalat / İhracat Rakamları (Milyar dolar)**

	İthalat		İhracat	
	2007	2008	2007	2008
ABD	1.869	1.987	1.024	1.140
AB	1.446	1.466	1.330	1.330
Çin	777.9	917.4	974	1.221
Rusya	171.5	226.5	317.6	348.9

**Kaynak:** www.photius.com/rankings/economy. (5 Haziran 2008).

**Tablo 4: Dış Borç Rakamları (Milyar Dolar)**

	2007	2008
ABD	10.040	12.250
Çin	305.6	363
Rusya	287.4	384

**Kaynak:** www.photius.com/rankings/economy. (5 Haziran 2008).

Amerikan ekonomisi, durgunluk dönemini yaşamaktadır. Öncelikle 2002 yılı itibarıyla ABD'nin kamu borcu, 2,2 trilyon dolardı ki bu rakam 2002

<sup>19</sup> PINR, a.g.m., 2004, s. 1.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin  
Görüşler Üzerine Bir Eleştiri

yılı brüt iç üretiminin yüzde 62'sine tekabül etmektedir. ABD, 2007 ve 2008 yıllarında, dünyanın en büyük dış borcuna sahip ülkedir. ABD'nin dış borcu, Çin ve Rusya ile karşılaştırılmayacak kadar büyüktür. Aynı döneme ilişkin ithalat/ihracat verilerine bakılırsa, ABD, dış ticaret açığı veren bir güttür. AB, Rusya ve Çin'in dış ticaret rakamları, her geçen yıl artış göstermektedir. Ayrıca ABD'nin bütçe gelirleri, giderlerini karşılayamamaktadır. Sonuçta, ABD, yabancı yatırımların azaldığı, dış ticaret açığı veren ve ödemeler dengesi krizi yaşamaya müsait bir ülke haline gelmiştir. 2008 yılındaki mali kriz ile birlikte, ABD ekonomisinin bütçe açığı, 1.75 trilyon dolara çıkmıştır. Başkan Obama, 819 milyar dolarlık mali paket sayesinde, ABD ekonomisindeki gerilemeyi durdurmayı, her geçen gün artan işsizliğe çare bulmayı planlanmaktadır.<sup>20</sup>

Avrupa Birliği ise, ekonomik anlamda, dünya ekonomisinde belli bir yere sahiptir ve her geçen gün güçlenmektedir.<sup>21</sup> Uzmanlar, birleşen ve genişleyen Avrupa Birliği'nin zamanla büyük güç haline geleceğini tahmin etmektedir. Ancak aynı uzmanlar, siyasi anlamda Avrupa Birliği'nin bütünleşememesini ve ortak bir savunma ve askeri politika üretememesini, askeri kapasitesini geliştirmek için çaba harcamamasını, Birliğin önündeki en büyük engel olarak görmekteyler. Bu eksiklikler, Birliğin, siyasi ve askeri anlamda dünya siyasetinde etkin rol oynamasını engellemektedir.

ABD'nin karşısında durabilecek diğer büyük güç, Çin'dir. Büyüme hızı, yıllık ortalama yüzde 9 civarında olan Çin, Dünyanın üçüncü büyük ekonomisine sahiptir ve dünya üretiminde üçüncü sırada (%13'ü) yer almaktadır.<sup>22</sup> Çin, Güneydoğu Asya, ABD ve Latin Amerika ülkelerinde önemli düzeyde yatırım yapmaktadır. Diğer taraftan askeri harcamalarını iki katına çıkaran Çin, hızla yüksek teknolojiye sahip olmaya çalışmakta ve askeri yapısını modernleştirmek için gayret göstermektedir.<sup>23</sup>

Fakat Çin'in önünde önemli sorunlar bulunmaktadır. Öncelikle Çin, büyüyen gelir dağılımı eşitsizliği, çevre kirliliği, yolsuzluk gibi temel sosyal ve ekonomik sorunlar ile başa çıkmak zorundadır. Doğrudan dış yatırımlara ve dış sermayeye ihtiyaç duymaktadır. Enerji kaynakları açısından Çin, dışarıya bağımlıdır.<sup>24</sup> Bu nedenle enerji arzı güvenliğini sağlamak zorunda olan

20 "Barack Obama's ambitious budget is unveiled", *Economist*, 26 Şubat 2009.

21 AB ekonomisi de, ABD'de yaşanan mali kriz ile birlikte, bir durgunluk dönemine girmiştir.

22 Peter Van Ness, "Hegemony, not anarchy: why China and Japan are not balancing US unipolar power", *International Relations of the Asia-Pacific*, Cilt 2, 2002, s. 133 – 134.

23 Bates Gill, "Contrasting Visions: United States, China and World Order", *Remarks presented before the US-China Security Review Commission Session on US-China Relationship and Strategic Perceptions*, 3 Ağustos 2001, s. 10 – 18.

24 German Development Institute, "Unstable Multipolarity? China's and India's Challenges for Global Governance", *briefing paper*, 1/2006, s. 2 - 3; Rosita Dellios, "The Rise of China as a Global Power", *The Culture Mandala*, Cilt 6, Sayı 2, [www.international\\_relations.com/CM6-2WB/GlobalChinaWB.htm](http://www.international_relations.com/CM6-2WB/GlobalChinaWB.htm) (24.04.2007); Christopher Layne, *a.g.m.*, s. 66 – 67.

Görüş

Akademik  
Bakış

13

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

Çin, ekonomik kalkınmasını sürdürülebilir bir hale getirmek için, Orta Doğu, Orta Asya, Hazar Havzası ve Latin Amerika enerji sahalarında aktif bir politika izlemektedir.<sup>25</sup> Ayrıca Çinli firmaların önemli bir kısmı, dış piyasalarda rekabet edecek düzeyde üretim yapamamaktadır. Çin'in askeri birlikleri, yeterli modern teknoloji ile donatılmamışlardır.<sup>26</sup> Son olarak, Çinli yetkililer, ülkelerini küresel bir aktör olarak görmemektedir.<sup>27</sup> Aksine kendi ülkelerini Doğu ve Güneydoğu Asya bölgesinde karşı gelinemeyen bir bölgesel güç olarak nitelendirmektedir.<sup>28</sup>

Rusya Federasyonu ise, enerji arzı yönünden geleceğin büyük gücü olarak zikredilebilir. Ekonomik anlamda ciddi sıkıntılar yaşayan Rusya, enerji kaynaklarına sahip olmasından ötürü, enerji sektöründeki gücünü kullanarak, dünya enerji sektörüne ve dolaylı olarak dünya siyasetine etkide bulunmak istemektedir. Bu bağlamda, Rusya, enerji sektörlerini modernleştirmek ve yeniden düzenlemek için büyük yatırımlar yapmaktadır. Bu sektörlerdeki gelişmeler, Rusya'nın ekonomisinde ciddi iyileşmelere sebep olmaktadır. Diğer taraftan Rusya, askeri silah sanayisini geliştirmeye de özel önem vermektedir. Ekonomisinin ikinci önemli gelir kaynağı olan silah üretiminde, Rusya, daha modern teknolojiyi kullanan silahların üretimine ağırlık vermektedir. Ancak Rusya'nın yaptığı savunma harcamaları düşünüldüğünde, ABD'nin askeri kapasitesine ulaşması, nükleer silahları hariç, şu an için imkânsız görülmektedir.

Ayrıca Rusya, uluslararası sistemin yapısını değiştirmeye yönelik, değişimci bir politika izlemektedir. Fakat Rusya, 1993 yılından itibaren, Yakın Çevresi olan Balkanlar, eski Sovyetler Birliği coğrafyasında, daha müdahaleci ve saldırgan bir politika izlemektedir.

Sonuç olarak, büyük güçler olarak adlandırılan ABD, Rusya, Çin ve Avrupa Birliği'nin büyük güç olmanın gereği olan iki şartı tamamıyla karşılamadıkları görülmektedir. Askeri anlamda halen daha tartışmasız bir güç olsa da, Irak'a askeri müdahale, ABD'nin askeri gücünde zayıflamaya neden olmuştur. ABD'nin ekonomik ve siyasi anlamda gücünün eskisine oranla zayıfladığını söyleyebiliriz. ABD, siyasi anlamda, artık kendi düşüncelerini, politikalarını diğer devletlere kabul ettirememektedir. Örneğin, Latin Amerika ülkelerinin mevcut tutumları, Türkiye'nin İran ile imzaladığı enerji anlaşmaları, bu durumu yansıtmaktadır. Son olarak ABD, diğer devletlere nazaran uluslararası politikanın şekillenmesi yönünde küresel politika takip eden tek ülkedir. ABD,

25 Peter Van Ness, *a.g.m.*, s. 142.

26 Peter Van Ness, *a.g.m.*, s. 140 – 141.

27 İstanbul'daki bir akademik toplantıda, Çinli yetkililer, ekonomik ve sosyal sıkıntılara vurgu yaparak, kendi "ülkelerini geliştirmekte olan ülke" olarak nitelendirdiler.

28 *PINR*, "China's Geostrategy: Playing a Waiting Game", 7 January 2005, [www.pinr.com/report.php?ac=view\\_printable&report\\_id=253&language\\_id=1](http://www.pinr.com/report.php?ac=view_printable&report_id=253&language_id=1), (25 Nisan 2007).

Orta Doğu ve Avrasya coğrafyasının yeniden yapılanması yönünde politik hedefler gütmektedir.

Çin ise, ekonomik anlamda söz sahibi olmaya aday bir ülkedir. Askeri ve siyasi anlamda, rekabet edecek konumda bulunmamaktadır. Ayrıca Çin, öncelikli sorunları olan Tayvan sorunu, Doğu Çin Denizinde kontrolü sağlama gibi daha bölgesel sorunlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda, enerji kaynaklarının arzı dışında, küresel politikayı ilgilendiren konulara yoğunlaşmış değildir.

Rusya, enerji kaynakları aracılığıyla, dünya enerji sektörüne hâkimiyet kurarak, büyük güç olmaya çalışırken; Avrupa Birliği ise, ekonomik anlamda dünya devi olma yolunda ilerlemeyi tercih etmektedir. Her iki gücün, dünya olaylarına ilişkin ciddi politikaları bulunmazken; kısa ve orta vadede askeri alanda güçlenmeleri de mümkün görülmemektedir.<sup>29</sup>

### 3.2. Rusya, Çin ve Avrupa Birliği'nin, çok kutuplu bir uluslararası sistem önerisi, ABD'nin Yeni Dünya Düzeni Politikası

ABD	AB, Rusya, Çin
Tek Kutuplu	Çok Kutuplu

Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı 1991 yılından bu yana izlediği Ulusal Güvenlik Stratejilerinde, kendisini tek süper güç ve ulaşılmaz askeri güce sahip ülke olarak algılayan ABD, tek kutuplu bir dünya düzeni kurmayı ve diğer büyük güçleri de kendi iradesinde hareket eden birer aktör haline getirmeyi planlıyordu. Yine de kendi hegemonik gücünü pekiştirmek için muhtemel rakiplerini bertaraf etmeyi öncelikli hedefi olarak belirleyen ABDli yetkililere göre, ABD, karşı konulamaz askeri gücünü kullanarak, liberal bir dünya düzeni kurmak için çaba göstermek zorundaydı ve bu sayede kendi güvenliği için gerekli olan istikrarlı bir uluslararası yapıyı inşa edebilecekti. Bu bağlamda, Rusya, Almanya ve Japonya'nın bölgesel güç haline gelmelerini arzu etmeyen ABD, Çin'i kendi küresel hegemonyasına karşı tehdit ve kendisinin stratejik rakibi olarak görmekteydi. Çin'in gelişen gücünü sekteye uğratabilecek veya en azından dengeleyecek politikalar izleyen ABD, Çinli liderlerin kendi hegemonyasını kabul etmesini istemektedir.<sup>30</sup>

Avrupa Birliği, liberal bir dünya sisteminin kurulmasını, ABD kadar desteklese de, ABD'nin tek kutuplu dünyada hegemon bir konuma gelmesine karşı çıkarak, çok kutuplu dünya görüşünü savunmaktadır. Çin ve Rusya ise, ABD'nin girişimlerini, dünya barışı ve istikrarı için tehdit olarak algılamaktadır. Çok kutuplu bir uluslararası sistemin kurulmasını savunan bu güçler, ABD'nin hegemonya kurma çabalarına şiddetle karşı çıkmaktadır. ABD'nin tek

29 Amy Myers Jaffe ve diğerleri, "Russia Back to the Future?", *Testimony before the United States Senate Committee on Foreign Relations*, Haziran 2006.

30 PINR, *a.g.m.*, 2005, s. 1 – 3; Christopher Layne, *a.g.m.*, s. 55 – 58.



tarafli politikalarını ve özellikle NATO'nun doğuya doğru genişlemesini, kendi güvenliği için tehdit olarak algılayan Rusya, Çin, Hindistan, Kuzey Kore, İran, Irak ve eski Sovyet devletleri ile stratejik ilişkilerine öncelik vermektedir.

ABD'nin politikalarına karşı en sert tepkiyi, Çin yönetimi göstermektedir. Çinli yöneticilere göre, ABD, Soğuk Savaş'ın düşünce yapısına sahiptir ve askeri ittifaklar kurarak, dünya genelinde hegemonyasını kurmak istemektedir. Tek taraflı girişimlerinden ötürü, ABD'nin uluslararası barış ve istikrarı tehdit ettiğini belirten Çin hükümetine göre, çok kutuplu bir uluslararası düzen, ABD, Japonya ve Hindistan gibi muhtemel bölgesel rakipler ile daha dengeli ilişki kurulmasına olanak sağlayacaktır.<sup>31</sup>

Sonuçta, ABD ile diğer büyük güçler arasında uluslararası sistemin yapısına ilişkin bazı görüş ayrılıkları bulunsa da, uluslararası sistemin nasıl yapılandırılması konusunda tek somut projeyi, ABD yönetimi ortaya koymaktadır. ABD, hazırladığı Ulusal Güvenlik Stratejilerinde, kendisine tek süper güç olma rolü biçerken, AB, Rusya ve Çin'i bölgesel büyük güçler olarak nitelendirmektedir. Demokrasi, insan hakları ve serbest pazar ekonomisinin, dünya geneline yayılmasını savunan ABD, Büyük Ortadođu Projesi, NATO'nun genişlemesi gibi politikaları ortaya atmıştır.

AB, Rusya ve Çin ise, her ne kadar çok kutuplu dünya düzenini savunsalar da, bu düzenin nasıl şekilleneceği yönünde somut önerileri bulunmamaktadır. Çok kutupluluk tezi, ABD'nin politikalarına tepki olarak savunulmaktadır. Bu güçler, daha çok kendi bölgesel hegemonyalarını kurma çabasıındadırlar. Örneğin, AB'nin Yeni Komşuluk politikası, Birlik üyeleri etrafında barış zinciri oluşturmayı planlarken; Rusya, Bağımsız Devletler Topluluđu kanalıyla, eski Sovyet coğrafyasında hâkimiyet kurma peşindedir. Çin ise, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, kendi bölgesel sorunları ile ilgilenecek zorundadır.

### 3.3. Büyük Güçler Arasındaki İlişki Düzeni

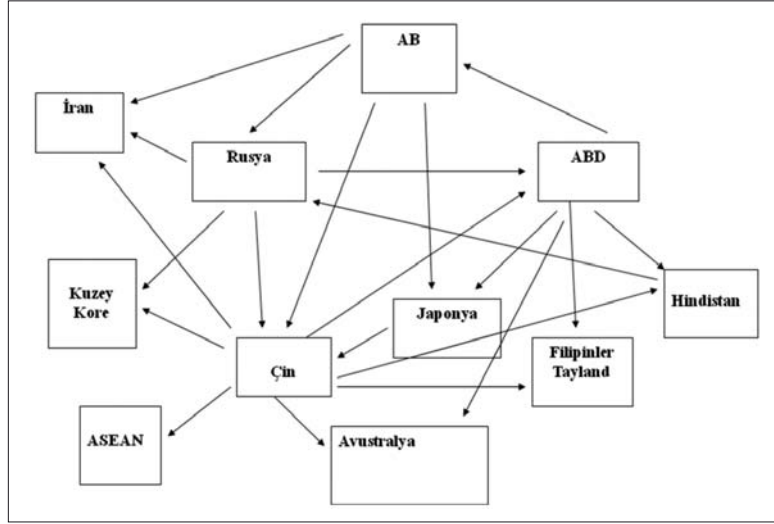
Büyük güçler arasındaki ilişki düzenine baktığımızda, mevcut karşılıklı sıkıntılara ve görüş farklılıklarına rağmen, karşılıklı bağımlılık düzeyine varacak seviyede, büyük güçler arasında geçirgen ve çok boyutlu ilişkiler bulunmaktadır. Bu ilişkileri kurarken, büyük güçler, aralarındaki görüş farklılıklarını bir kenara koyarak, kendi çıkarlarını/ihtiyaçlarını dikkate almaktadırlar. Büyük güçler ile diğer devletler arasında da sıkı işbirliği bulunmaktadır. Büyük güçlerden izin alma ihtiyacı duymadan, müttefik ülkeler, diğer büyük güçler ile kolayca ve çok boyutlu ilişkiler içerisinde bulunabilmektedir.

Örneğin, Rusya ile ABD arasındaki en temel sıkıntılar arasında, NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, ulusal füze savunma sistemi, nükleer silahların yayılması ve Hazar enerji kaynakları sayılabilir. Aynı zamanda iki ülke arasında, nükleer enerji ve uluslararası terörizmle mücadele konusunda

Qos

<sup>31</sup> Gill Bates, *a.g.m.*, s. 3.

Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin  
Görüşler Üzerine Bir Eleştiri



İlişki Düzeni

E: Ekonomik, T: Ticari, En: Enerji, A: Askeri, S: Siyasi

görüŖ farklılıkları da bulunmaktadır.<sup>32</sup> Yine de ABD ile ticaret ve enerji alanlarında karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesine ayrı bir önem veren Rusya, Japonya ve Çin ile enerji kaynaklarının arzı konusunda yakın ilişki içerisinde bulunurken; Çin ile silah sanayinde ve güvenlik alanında işbirliği yapmaktadır. Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarına, kendi enerji arzı konusundaki taahhütlerini yerine getirmek için ihtiyaç duyan<sup>33</sup> Rusya, Çin'in ekonomi ve enerji alanlarında bölgedeki etkisinin artmasından endişe etmektedir. Rusya, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü, Çinli yetkililerin görüşlerinin aksine, Çin'in bölgedeki etkisini dengeleyecek bir örgütlenme olarak görmektedir. Yine de Rusya ve Çin, ortak askeri tatbikatlar düzenlemekte ve ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni oluşturma politikasına şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Her iki ülkede, İran, Kuzey Kore gibi ABD'nin korsan devlet ilan ettiği ülkeler ile yakın ilişki içerisinde.

Çin yönetimi, ABD'nin Doğu Asya'daki etkisini zayıflatmak ve Japonya – Tayvan – ABD stratejik işbirliği aracılığıyla kendisine karşı oluşturulan çevreleme politikasını etkisiz hale getirmek için, bu bölgede daha ılımlı politika izlemektedir. Toprak sorunlarını barışçıl yöntemlerle çözmek için Hindistan gibi ülkeler ile diyaloga girmekte, serbest ticaret bölgesi kurma girişimlerini desteklemekte, bölge devletleri ile uzun vadeli yatırım ortaklıkları kurmakta ve

<sup>32</sup> Hans Binnendijk, *a.g.m.*, s. 7 – 14.

<sup>33</sup> Amy Myers Jaffe ve diğerleri, *a.g.m.*, s. 3 – 7.

*Gazi*

Akademik  
Bakış

17

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

askeri alanda ikili işbirliği içerisinde bulunmaktadır.<sup>34</sup> Bu bağlamda, Şanghay İşbirliği Örgütü ile yeni bir bölgesel güvenlik düzenlemesini hayata geçirmeye çalışmaktadır. Daha önceleri kendisine karşı tehdit olarak algıladığı ASEAN ülkeleri tarafından oluşturulmak istenen Serbest Ticaret Bölgesi'ne destek veren Çin, bu sayede ABD'nin öncülük ettiği Asya – Pasifik Ekonomik İşbirliği girişimini sekteye uğratmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Çin, Brezilya, Rusya, Pakistan, Hindistan, Nepal, Fransa, ABD, ASEAN, Kanada, Meksika, İngiltere, Kuzey Kore, Japonya ve Güney Afrika ülkeleriyle stratejik işbirliği veya stratejik ortaklık veya yapıcı işbirliği adı altında anlaşmalar imzalamıştır.<sup>35</sup>

Diğer taraftan Çin, bölge ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmektedir. Örneğin, Güney Kore'nin ekonomik anlamda Çin'e bağımlılığı her geçen yıl artmaktadır. Avustralya, 2002 yılında, Çin'e 25 milyar Avustralya doları sıvılaştırılmış gaz satmıştır. Bu ilişkiyi, Avustralyalı yetkililer, uzun vadeli stratejik işbirliğinin başlangıcı olarak nitelendirmişlerdir.<sup>36</sup> Aynı zamanda Japonya, Filipinler, Tayland gibi ülkelerde, Çin'i önemli ticari ortakları olarak görmektedirler.<sup>37</sup> ABD'nin müttefiki konumunda bulunan bu ülkeler, Çin ve ABD arasında bir seçim yapmayı arzu etmemekte, aksine kendi ulusal çıkarlarına uygun olarak her iki ülkeyle ilişkilerini sürdürmek istemektedirler.

Aslında her ne kadar bir bölgesel rekabet mevcut bulursa ve enerji arzı ve bölgesel güvenlik konularında farklı görüşlere sahip olsalar bile, ABD ile Çin arasında karşılıklı ticari ilişkiler olumlu yönde gelişme göstermektedir. Öncelikle Çin ve ABD, terörle mücadele konusunda işbirliği yapmaktadır. Ekonomik işbirliği kapsamında, ABD, Çin pazarına daha fazla Amerikan firmasının girmesini teşvik etmektedir.

ABD tarafına baktığımızda, öncelikle Çin'in ileri düzeyde gelişmiş askeri teknoloji edinmesine karşı çıkan ABD, Çin'i çevreleme politikası izleyerek, Çin'in gücünü dengelemeye ve bölgedeki etkisini zayıflatmaya çalışmaktadır. ABD, Hindistan, Pakistan, Japonya ve Tayvan gibi bölge ülkeleri ile stratejik işbirliği içerisinde bulunmakta ve Japonya ile mevcut güvenlik anlaşmasını yenilemiştir.<sup>38</sup> Japon hükümeti de, yeni askeri yatırımda bulunmamak için, ABD ile askeri güvenlik alanında işbirliğini sürdürmeyi tercih etmiştir. Çünkü

34 David M. Lampton, "What Growing Chinese Power Means for America", *testimony prepared for US Senate Committee on Foreign Relations*, hearing on "The Emergence of China Throughout Asia: Security and economic Consequences for the US", The East Asian and Pacific Affairs Subcommittee, 7 Haziran 2005, s. 2 – 3.

35 Gill Bates, *a.g.m.*, s. 15.

36 Christopher Layne, *a.g.m.*.

37 David M. Lampton, *a.g.m.*, s. 7 – 8.

38 Wu Xinbo, "The Promise and Limitations of a Sino – US Partnership", *The Washington Quarterly*, Güz 2004, s. 115 – 126.

Japonya Çin'i ekonomik ve güvenlik alanlarında tehdit olarak görmektedir.<sup>39</sup> Çin'in yayılcı politikalarından endişe eden Japonya, Güney Kore ile güvenlik alanında işbirliği içerisinde bulunmayı arzulamaktadır. Ancak diğer taraftan Japonya, Kuzey Kore ve Çin ile de güvenlik konusunda işbirliği yapmayı istemektedir. Hindistan ile ABD arasında yeni stratejik diyalog kurulmuştur. Bu bağlamda, füze savunma sistemi alanında ve iki ülke donanmaları arasında askeri işbirliği yapılmaktadır.<sup>40</sup> Ancak Hindistan, ABD'nin arzu ettiği şekilde, Çin ile ilişkilerini sona erdirmeyi veya bu ülke ile stratejik rekabet içerisinde bulunmayı istememektedir.

ABD ile Avrupa Birliği arasında, dünya ekonomisinin istikrarlı büyümesi, malların, kişilerin ve hizmetlerin serbestçe dolaşımı, dünya enerji arzının güvenliği, Orta Doğu ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında istikrarın sağlanması, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve terörizmle mücadele konularında görüş birliği bulunmaktadır. Birlik üyesi ülkelerin birçoğu, ABD'yi stratejik müttefikleri olarak görmektedir.<sup>41</sup>

Ancak Avrupa Birliği, ABD'nin aksine kutuplaşma politikası izleme gibi bir niyete sahip değildir. Her ne kadar Avrupa Birliği ülkeleri Orta Doğu'da istikrarın kurulmasını istese de, ABD'nin tek taraflı müdahalelerine karşı çıkmaktadır. Bu açıdan her iki tarafın uluslararası sisteme ilişkin bakış açıları birbirlerinden farklıdır.<sup>42</sup> Avrupalılar, daha bölgesel bir bakış açısıyla olayları değerlendirip, dış politika güderken, sosyal ve ekonomik konulara ağırlık vermekte; ABD ise, daha küresel temelde politikalar gütmekte ve askeri / siyasi konulara öncelik tanımaktadır.

Örneğin, Avrupa Birliği, Çin konusunda, ABD ile benzer görüşlere sahip değildir. Avrupa Birliği, Çin ile ilişkilerini geliştirirken, Doğu Asya bölgesine ilişkin bir politika gütmeye çalışırken, Çin'i kendi ulusal çıkarları için bir tehdit olarak algılamamaktadır.<sup>43</sup> Avrupa Birliği, Çin'in en büyük ve Çin'de Birliğin ikinci büyük ticari ortağıdır. İki taraf arasındaki toplam ticaret hacmi, yıllık 200 milyar dolardır.<sup>44</sup> Avrupa Birliği, ABD'nin karşı çıkmasına rağmen, Çin'e silah sistemleri de satmaktadır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği, ayrıca Rusya ile enerji alanında işbirliği içerisinde. Rusya, Birliğin doğal gaz ihtiyacının yüzde 40'ını karşılamaktadır.

39 Zhao Quansheng, "Changing Regional Economic and Security Framework in East Asia", *Korea Review of International Studies*, www.koreagsis.ac.kr/research/journal/vol7/7-06-Quansheng%20Zhao.pdf, s. 81.

40 William H. Overholt, "China and Globalization", *CT 244*, Testimony presented to the US-China Economic and Security Review Commission, 19 Mayıs 2005, s. 2.

41 Barry R. Posen, "ESDP and the Structure of World Power", *The International Spectator*, Sayı 1, 2004, s. 8.

42 Barry R. Posen, *a.g.m.*, s. 9; Elke Krahnemann, *a.g.m.*, s. 540.

43 William H. Overholt, *a.g.m.*, s. 1.

44 PINR, *a.g.m.*, 15 Aralık 2004, s. 1.

## Sonuç

Soğuk Savaş sonrası dönemdeki uluslararası sistemin yapısına ilişkin görüşleri değerlendirdiğimizde, şu sonuçları ifade etmemiz gerekmektedir.

Öncelikle büyük güçler olarak önerilen Rusya, ABD, Çin ve Avrupa Birliği, yapısal gerçekçilik anlayışının savunduğu büyük güç kavramının ölçütlerinin tamamını tek başlarına taşımamaktadırlar. ABD, askeri ve siyasi alanda güçlü görülürken; Rusya, gücünü enerji sektöründen almakta; Çin, ekonomik alanda güçlenmekte ve Avrupa Birliği de, ekonomik dev olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu güçler, hem tek başlarına askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda yeterli kapasiteye sahip değiller, hem diğer devletlere kendi iradelerini kabul ettiremiyorlar, hem de ABD dışındaki diğer ülkeler uluslararası sistemin yapısına ilişkin kapsamlı dış politika gütmemektedirler. Yine de bu güçlerin uluslararası ve bölgesel politikalara ilişkin etkileri devam etmekte ve politikaları diğer devletler tarafından ciddiyle dikkate alınmaktadır. Fakat bu güçlerin tek başlarına hegemonya kurmaları veya çok kutuplu bir düzende sıkı bir şekilde kontrolleri altına aldıkları kendi bloklarını oluşturmaları şimdilik mümkün görünmemektedir. Zaten kısa ve orta dönemde bu güçlerin kapasite eksikliklerini gidererek, büyük güç statüsüne sahip olmaları da mümkün değildir.

İkinci olarak Rusya, Çin ve Avrupa Birliği, çok kutuplu bir sistemin kurulmasını teklif ederken, sadece ABD, tek kutuplu sistemin oluşmasını desteklemektedir. Özellikle Çin ve Rusya gibi ülkeler, ABD'nin yükselen gücünü dengelemek için, diğer devletler ile stratejik ilişkiler kurmaya özen göstermektedirler. Ancak gün geçtikçe uluslararası sistem tek kutuplu anlayıştan çok kutuplu anlayışa doğru evrildiği görülmektedir. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan'da askeri ve ekonomik güç kaybına uğraması, tek kutuplu sistemin veya Amerikan hegemonyasının kurulmasının imkânsızlığını ortaya çıkarmıştır.

Aslında ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin hazırladığı "Küresel Eğilimler 2025: Dönüşen Dünya" isimli raporunda ve yeni Başkan Obama ve ekibinin yaptığı açıklamalar, ABD'nin çok kutuplu dünya düzeni fikrini benimsediğini göstermektedir. Raporda, tek kutuplu dünya düzeni fikrinden vazgeçilirken, yine de ABD'nin diğer kutup liderleri arasında birinci sırayı işgal edeceğini savunmaktadır. ABD'nin Orta Doğu ve Asya bölgesinde, Çin ile Rusya'yı dengeleyici güç olarak rol oynayacağını belirten raporda, Çin, Hindistan, Rusya ve Avrupa Birliği, ABD'nin karşısındaki dengeleyici liderler olarak tanımlanmaktadır. İran, Türkiye, Endonezya ve Brezilya gibi ülkelerde, geleceğin bölgesel liderleri olarak görülmektedir.<sup>45</sup>

<sup>45</sup> Detaylı bilgi için bakınız: ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, *Global Trends 2025: A Transformed World*, ABD, Kasım 2008, s. 28 – 37, 80 – 99.

Üçüncü olarak, çok kutupluluk, kutuplar arasında kıyasıya rekabetin yaşandığı bir kutuplaşma anlamına gelmemektedir. Zaten böyle bir kutuplaşmanın yaşanması mümkün değildir. Çünkü büyük güçler arasında karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişkiler bulunmaktadır. Çin, ABD'nin finansmanına ve yüksek teknolojisine, Rusya'nın enerji kaynaklarına, Avrupa Birliği'nin askeri ve ekonomik imkânlarına ihtiyaç duymaktadır. ABD de, Çin pazarına daha fazla yatırım yapmayı arzu etmektedir. Diğer taraftan Çin ve Rusya, çok kutupluluğu, uluslararası sisteme hâkim olma niyetiyle değil, ABD'yi dengelemek amacıyla savunmuşlardır. Bu sayede ABD, Japonya, Hindistan veya diğer rakip güçler ile daha dengeli bir ilişki zemini kurulacağını düşünmektedir.

Zaten Başkan Barack Obama'nın dış politika söylemleri ve Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton'ın Çin ziyareti sırasında sarf ettiği sözler, yukarıdaki düşünceleri destekler niteliktedir. Obama, dış politika konusunda önceliği, uluslar arası işbirliği anlayışına vermektedir. Bu bağlamda, mevcut sorunları, tek taraflı askeri müdahaleler ile değil, daha ziyade çok taraflı diplomatik girişimler ve diğer devletler ile yürütülecek ortak adımlar ile çözmeyi planlamaktadır. Bu çerçevede, Çin'e giden ABD Dış İşleri Bakanı Clinton, bu ülke ile işbirliği yapmayı, öncelikleri arasında saymıştır. İran ile diyalog kurmayı arzu eden Obama yönetimi, Afganistan konusunda, bölge ülkeleri ile işbirliği yapmayı hazır bir tutum sergilemektedir.<sup>46</sup>

Dördüncü olarak, büyük güçlerin, kendi bölgesel hegemonyalarını kuracakları varsayılan bölgedeki devletler üzerinde hegemonya kurmaları da mümkün değildir. Diğer bir ifadeyle büyük güçler, kendi bölgelerindeki bölge ülkelerine kendi iradelerini kabul ettirememektedir. Örneğin, Türkiye, ABD'ye rağmen, İran ile ilişkilerini derinleştirmekte ve geliştirmektedir. Güney Kore, Japonya, Avrupa Birliği, Çin ile ilişkilerini geliştirme arzusundadır. Orta Asya ve Kafkas devletleri, Rusya'nın onayı olmadan da Batılı ülkeler ile ilişkiler kurabilmektedir. Orta Asya'daki Amerikan askeri üsleri de, bu durumun bir göstergesidir.

Beşinci olarak, büyük güçler, bir yandan birbirleriyle rekabet ederken, diğer taraftan kendi ulusal çıkarlarına ve ihtiyaçlarına binaen, karşılıklı ilişkiler içerisinde bulunmaktadır. Çin ile ABD, Rusya ile ABD ve hatta Japonya ile Çin arasındaki ilişkiler, bu duruma birer örnektir.

Altıncı olarak, bu yapıda, askeri ilişkilerin yanı sıra, ekonomik ilişkilerinde öncelikli olduğu ve devlet – dışı aktörlerinde uluslararası politikada

46 "Hillary says hello to Asia", *Economist*, 21 Şubat 2009; "America needs to show more patience – and more delicacy – on both sides of the Afghan – Pakistani border", *Economist*, 19 Şubat 2009; "Hillary Clinton tours Asia. What sort of secretary of state will she prove to be?", *Economist*, 17 Şubat 2009; 'Remaking America', *Commonweal*, 13 Şubat 2009. Ayrıca Başkan Obama'nın dış politika öncelikleri için bakınız: [http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign\\_policy/](http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign_policy/) (Erişim Tarihi: 20 Mart 2009).

etkin rol oynadıkları görülmektedir. Baktığımız zaman, ekonomi ve enerji kaynakları gibi sahalar, aslında büyük devletlerin hayat damarlarını oluşturmaktadır. Çin'in enerji kaynaklarından uzak kalması, ekonomik açıdan yıkıma uğraması anlamına gelmektedir. Çin pazarı da, ABD ve Avrupa Birliği için yeni açılım alanlarını oluşturmaktadır. Ayrıca uluslararası firmaların ve petrol şirketlerinin, büyük güçlerin dış politika yapım süreçlerinde etkin oldukları bilinen bir gerçektir. Gazprom, Shell, Exxon gibi firmaların yaklaşımları, bu duruma birer örnektir. ABD, 1997 yılında uygulamaya başladığı Hazar stratejisini, büyük petrol şirketlerinin baskısı altında şekillendirmiştir.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemin uluslararası sistemi, çok kutupluluktan (multipolarization) ziyade çok merkezli, çok kutuplu yapıya sahip olacaktır ve devletlerarası ilişkilerinde geçişken olmasından ötürü, bu yapının da sert olmaktan ziyade gevşek bir durumu yansıtacağı görülmektedir.

#### Kaynaklar

- 'Remaking America', *Commonweal*, 13 Şubat 2009.
- "Barack Obama's ambitious budget is unveiled", *Economist*, 26 Şubat 2009.
- "Hillary Clinton tours Asia. What sort of secretary of state will she prove to be?", *Economist*, 17 Şubat 2009.
- "Hillary says hello to Asia", *Economist*, 21 Şubat 2009; "America needs to show more patience – and more delicacy – on both sides of the Afghan – Pakistani border", *Economist*, 19 Şubat 2009.
- ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, "Mapping the Global Justice", *NIC 2004 – 3*, Aralık 2004, , [www.cia.gov/nic](http://www.cia.gov/nic), s. 47 – 64.
- ABD Ulusal İstihbarat Konseyi, *Global Trends 2025: A Transformed World*, ABD, Kasım 2008, s. 28 – 37, 80 – 99.
- JAFFE Amy Myers ve diğerleri, "Russia Back to the Future?", *Testimony before the United States Senate Committee on Foreign Relations*, Haziran 2006.
- POSEN Barry R., "ESDP and the Structure of World Power", *The International Spectator*, Sayı 1, 2004, s. 8.
- GILL, Bates "Contrasting Visions: United States, China and World Order", *Remarks presented before the US-China Security Review Commission Session on US-China Relationship and Strategic Perceptions*, 3 Ağustos 2001, s. 10 – 18.
- RUSSETT Bruce ve diğerleri, *World Politics: The Menu for Choice*, Boston, St. Martin's, 1992, s. 68 – 70; 72 – 78.
- Christopher Layne, "The Unipolar Illusion Revisited, The Coming End of the United States' Unipolar Moment", *International Security*, Cilt 31, Sayı 2, Kış 2006, s.7 – 41.
- LEGGEWIE Claus, "The Worried Friend or Hegemony vs. Globalization", *Working Paper PRI-2*, 8 Kasım 2002, [www.berkeley.edu/pubs/workingpapers/PRI-2-W](http://www.berkeley.edu/pubs/workingpapers/PRI-2-W).
- GOMPERT David, "Right Makes Might: Freedom and Power in the Information Age", *McNair Paper 59*, Mayıs 1998, <http://www.ndu.edu/inss/mcnair/mcnair.html>.



Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin  
Görüşler Üzerine Bir Eleştiri

- LAMPTON David M., "What Growing Chinese Power Means for America", *testimony prepared for US Senate Committee on Foreign Relations*, hearing on "The Emergence of China Throughout Asia: Security and economic Consequences for the US", The East Asian and Pacific Affairs Subcommittee, 7 Haziran 2005, s. 2 – 3.
- WILKINSON David, "Unipolarity without hegemony", *International Studies Review*, Cilt 1, Sayı 2, 1999, s. 141.
- KRAHMANN Elke, "American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security", *International Studies Review*, Sayı 7, 2005.
- German Development Institute, "Unstable Multipolarity? China's and India's Challenges for Global Governance", *briefing paper*, 1/2006, s. 2 – 3.
- BINNENDIJK Hans, "Back to Bipolarity", *The Washington Quarterly*, Cilt 22, Sayı 4, Güz 1999, s. 7 – 14.
- BULL Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Londra, Macmillan, 1995.
- [http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign\\_policy/](http://www.whitehouse.gov/agenda/foreign_policy/) (Erişim Tarihi: 20 Mart 2009).
- KENBERRY John G., "Strategic Reactions to American Preeminence: Great Power Politics in the Age of Unipolarity", *National Intelligence Council*, 28 Temmuz 2003, [www.dni.gov/nic/confreports\\_strareact.html](http://www.dni.gov/nic/confreports_strareact.html) (Erişim Tarihi: 25.04.2007).
- ROURKE John – Mark A. Boyer, *International Politics on the World Stage*, Guilford, Brown ve Banckmark Yayıncılık, 2004, s. 60 – 66.
- ADAMS Karen Ruth, "New Great Powers: Who Will They Be, and How Will They Rise?", Uluslararası Çalışmalar Derneği'nin 2005 yılında gerçekleştirdiği yıllık toplantısında sunulan bildiri, ABD, Hawaii, 2 – 5 Mart 2005.
- VIOTTI Paul R. ve KAUPPI Mark V., *International Relations Theory: Realism, Pluralism and Globalism*, ABD, Allyn & Bacon, 1993, s. 228 – 449.
- NESS Peter Van, "Hegemony, not anarchy: why China and Japan are not balancing US unipolar power", *International Relations of the Asia-Pacific*, Cilt 2, 2002, s. 133 – 134.
- PINR, "China's Geostrategy: Playing a Waiting Game", 7 January 2005, [www.pinr.com/report.php?ac=view\\_printable&report\\_id=253&language\\_id=1](http://www.pinr.com/report.php?ac=view_printable&report_id=253&language_id=1), (25 Nisan 2007).
- PINR, "Testing the Currents of Multipolarity", 15 Aralık 2004, [http://www.pinr.com/report.php?ac=view\\_report&report\\_id=246&language\\_id=1](http://www.pinr.com/report.php?ac=view_report&report_id=246&language_id=1).
- DELLIOS Rosita, "The Rise of China as a Global Power", *The Culture Mandala*, Cilt 6, Sayı 2, [www.international\\_relations.com/CM6-2WB/GlobalChinaWB.htm](http://www.international_relations.com/CM6-2WB/GlobalChinaWB.htm) (24.04.2007).
- RYNNING Sten, "NATO's Enduring Challenge: Matching American Primacy and European Ambitions", *UNISCI Discussion Papers*, Sayı 9, Ekim 2005, [www.ucm.es/info/unisci/UNISCI9Rynning.pdf](http://www.ucm.es/info/unisci/UNISCI9Rynning.pdf)
- VOLGY Thomas J. – Alison Bailin, *International Politics and State Strength*, Boulder, Lynne Rienner, 2003.
- JONES Walter S., *The Logic of International Relations*, New York, Longman, 1997, s. 5.
- WOHLFORT William C. h., "The Stability of Unipolar World", *International Security*, Cilt 24, Sayı 1, 1999, s. 5 – 41.

Görüş

Akademik  
Bakış

23

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009

- OVERHOLT William H., "China and Globalization", *CT 244*, Testimony presented to the US-China Economic and Security Review Commission, 19 Mayıs 2005, s. 2.
- XINBO Wu, "The Promise and Limitations of a Sino – US Partnership", *The Washington Quarterly*, Güz 2004, s. 115 – 126.
- QUANSHENG Zhao, "Changing Regional Economic and Security Framework in East Asia", *Korea Review of International Studies*, [www.koreagsis.ac.kr/research/journal/vol7/7-06-Qunsheng%20Zhao.pdf](http://www.koreagsis.ac.kr/research/journal/vol7/7-06-Qunsheng%20Zhao.pdf), s.81.

*Goş*

Akademik  
Bakiş

24

Cilt 2, Sayı 4  
Yaz 2009